

Hörcsik Richárd

Hazatért sárospataki könyvek

Szemponatok a kulturális kooperáció európai kiterjesztéséhez

„Habent sua fata libelli” – mondták a régi rómaiak. Nem is gondoljuk, hogy ma, 2006-ban mennyire aktuális ez az ókori bölcsesség. Az apropót a Sárospataki Református Kollégiumból a második világháború során „elszármazott”, majd oda 2006-ban visszakérült ún. „hadifogoly” könyvek adják. Ma már e könyvek hányatott sorsa jól ismert mindenki előtt. Történetük szimbolizálja az európai népek, különösen az orosz és magyar nép tragikus sorsát. Menekítés, pusztulás, zsákmányolás, kitelepítés, hadifogság, elmúlás, amit – a sors különös rendelése folytán – az említett könyvek is átéltek. Ezért könnyen érthető, ha akár Oroszországban, akár Magyarországon szóba kerülnek a pataki könyvek – nehéz megindultság, indulatok nélkül beszélni róluk. „Érzékeny téma” – szoktuk mondani. Mi sem jelzi ezt jobban, mint az orosz Dumában lezajlott ún. restitúciós törvény vitájának hevessége. Vagy a magyar sajtóban napvilágot látott, a „hadizsákmány” témájának szentelt cikkek sokasága. A könyvek visszaadásának folyamata azonban magában hordozza nemcsak az orosz-magyar restitúciós kérdést, hanem tágabb kontextusban az egész európai-orosz „restitúciós kérdések” lassú megoldásának szükségességét. Miközben persze nem árt hangsúlyozni a kellő óvatosságot, hiszen a visszaszolgáltatás precedense valamennyi, a második világháborúban győztes hatalmat komoly nehézségek és dilemmák elé állítja.

Így a sárospataki könyvek sajátos jelképé válnak nemcsak a két ország kapcsolatában, hanem Oroszország és az Európai Unió vonatkozásában is. E könyvek először is „jogi precedenst” teremtettek. Hiszen Magyarország az első, amely nem pusztán a jószándék alapján kapta vissza a jogos tulajdonát. Többek között a pataki könyvek kellettek ahhoz, hogy az Orosz Parlamentben elinduljon az ún. „restitúciós törvény” tárgyalása. S ennek a jogszabálynak a megszületésével vált lehetővé nemcsak a pataki, de minden hasonló eset megközelítése. Mert eddig csak „egyéni méltányosságból” juttattak vissza tárgyakat az egykori tulajdonosoknak. De a jogi precedens mellett van további olvasata is az ügynek. A sárospataki könyvek egyfajta mintát adtak az említett kulturális értékek feltárásához és pontos beazonosításához! Ez korábban ismeretlen volt. A Nyílt Társadalom segítségével ment végbe az a lassú forradalom az elszármazott kulturális értékek kezelésének ügyében, amely bizony még sokáig el fog tartani. Nem másról, mint egy jellemző szemlélet megváltozásáról van itt szó.

A pataki könyvek ügye más vonatkozásban is változást eredményezett: a kultúrdiplomáciai együttműködés területén. Mindez persze egy újabb relációban, amit ma már Oroszország és az Európai Unió kapcsolata jelent. A sárospataki könyveknek ez az „úttörő” szerepe sajátos

módon, akarva-akaratlanul is, jól tükröződött abban a „menetrendben”, amit a könyvek visszaszállítása, azok fogadása és átadásának ünnepélyes ceremóniája jelentett. Szokatlan módon, a fegyverek szállítására használt ládákból kerültek haza a könyvek. Még a diplomáciában is szokatlan módon, a budapesti ferihegyi repülőtéren katonai tiszteletadással fogadták azokat. S végül az átadás-átvétel hivatalos ünnepe is rendhagyó módon, a legmagasabb állami és egyházi, társadalmi vezetők részvételével történt. Mindez emlékeztetett arra a ceremóniára, amikor 1978. január 6-án Cyrus Vance, akkori amerikai külügyminiszter a Parlament kupolacsarnokában adta át a magyar népnek a szintén hadifogságot szenvedett magyar Szent Koronát. Hiszen 2006. március 1-jén a Magyar Nemzeti Múzeumban a visszaadott könyvek kiállítását a két elnök, Vlagyimir Putyin és Sólyom László nyitotta meg. Mindezek számunkra is megerősítik azt a tényt, hogy a sárospataki könyveknek szimbolikus jelentése és jelentősége van. Ezért érdemes erre figyelnie a két ország szakmai (könyvtáros, történész, muzeológus), sőt politikai vezetőinek; mi több, az európai kultúrdiplomáciának is.

A Nemzeti Múzeumban közel három hónap alatt 60 ezer látogató tekintette meg a könyveket. Sárospatakon pedig 2006. július 16 óta, amikor visszakerültek eredeti helyükre, alig három hónap alatt több mint tízezren voltak kíváncsiak rájuk. Sokan csak azért jöttek el Sárospatakra – közöttük George Pataki, New York állam magyar származású kormányzója –, hogy lássák azokat. S ha egy pillantást vetünk a látogatók könyvébe, láthatjuk, hogy a magyar polgárok nagyra értékelik azt a tényt, hogy ezeket a számukra oly fontos kultúrtörténeti emlékeket Oroszország „visszaszármaztatta.” Nincs rosszindulatú vagy számonkérő bejegyzés, illetve kommentár.

A sárospataki könyvek tehát nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy oldódott a történelmi szorongás, amely ehhez a bonyolult, századokon átnyúló folyamathoz kapcsolódott, és megteremtődtek az emberi feltételek, hogy a közös munkát lelkiismereti terhek nélkül folytassuk. A kutatás folytatása ugyanis Nyizsnyij Novgorodban elengedhetetlen. A sárospataki könyvek esetében is még számos elvégzendő tudományos feladat van. A korábbi beazonosításnak köszönhetően tudjuk például azt, hogy Nyizsnyij Novgorodban van még ún. 10 kötet töredéke. Közülük a magyar művelődés és kultúrtörténet szempontjából is a legizgalmasabb a magyar bibliafordításnak egy töredéke! Ez eredetileg 10 fólió méretű lap volt, de 1904-ben csak ötöt találtak belőle. A töredéket újra kellene vizsgálni a betűkészlet adatbankkal, amely azóta létezik. Egyesek 1607-re, mások 1609-re datálják, de könnyen lehet, hogy a Vizsolyi Bibliát akarták újra kiadni. De az is lehet, hogy egy teljesen új lutheránus fordítás darabja lehet. Ennek a számunkra fontos kultúrtörténeti problémának a megoldásához bizony Nyizsnyij Novgorodon át vezet az út.

Nemcsak a sárospataki könyvek, hanem maga a hely, Sárospatak is az együttműködést kívánja erősíteni! A város hármass, „ökumenikus” arca is ezt sugallja. Sárospatak kálvinista öröksége a kollégiummal és az oda visszakerült könyvekkel erről a kooperációról beszél. A kollégium a további együttműködés helye lehet majd. De Sárospataknak van egy másik arca, amelyet Szent Erzsébet jelképez leginkább. Akinek 800. születési évfordulóját 2007-ben ünnepli az egész nyugati kereszténység! Szent Erzsébet Európa olyan történelmi személyisége, aki összeköt bennünket Béccsel, Kassával, Erfurttal, Lisszabonnal, és még sorolhatnám Európa azon városait, ahol nagyra értékelik, és ma is hordozzák

Szent Erzsébet örökségét. De most ünnepejük 960. évfordulóját annak, hogy I. András magyar királyt megkoronázták, és ifjú feleségével, Anasztázia hercegnővel, aki Bölcs Jarosláv leánya volt, letelepedett Sárospatakra. Mi hűen ápoljuk a kijevi hercegnőnek, Anasztáziának az emlékét is.

Sárospatak az a hely, amely évszázadokon át összekötő híd volt kelet és nyugat között. A 21. században a város ismét betöltheti ezt a történelmi szerepét. Ebben a sárospataki könyvek csak úgy, mint Anasztázia emlékének ápolása, lehetőséget kínál a kapcsolatok megerősítésére Oroszország és Magyarország között.

(„A kulturális és történelmi örökség megőrzése: az orosz és az európai együttműködés jelenlegi kérdései” című, 2006. november 14-15-én Moszkvában rendezett konferencián elhangzott előadás szerkesztett szövege.)

